

O NEOBJELODANJENOM RUKOPISU JOSIPA MIKOCZYJA »NOTITIAE HISTORICAE DE CIVITATE FLUMINENSI«

MIROSLAVA DESPOT

Među brojnim raritetima, koji se danas čuvaju u zagrebačkoj Sveučilišnoj knjižnici nalazi se i neobjelodanjeni rukopis hrvatskog historičara Josipa Mikoczyja »Notitiae historicae de civitate Fluminensi«.¹

I taj rad Mikoczyjev kao i njegovi ostali historijski radovi pažnje je vrijedan, pa upravo iz tog razloga svraćamo pozornost i na taj do sada nepoznati tekst hrvatskog historičara.

Mikoczy uz Marcelovića i Krčelića zauzima vidno mjesto, pa je na njegove radove upozorio i Josip Šafarik naglašujući, da je Mikoczy: »... spisovatelj neobičajne bystrosti a soudnosti.«²

Rodio se početkom ožujka g. 1734. u Zagrebu, te je: »... kršten u župnoj crkvi sv. Marije«.³ Mladost provodi u rodnome gradu, gdje polazi osnovnu školu i isusovačku gimnaziju. Sa 17 godina ulazi u isusovački red, slijedećih godina boravi u: »... Trnavi kao profesor na tamošnjem sveučilištu, a po ukinuću reda vratio se u Hrvatsku, te postao gimnazijskim profesorom pjesništva i grčkoga jezika u Zagrebu.«⁴

Krajem stoljeća je knjižničar na pravoslavnoj akademiji u Zagrebu, zbog bolesti napušta mjesto te umire u rodnome gradu 20. III. 1800.

Mikoczy je dosta toga napisao, a za života je objavio svega dva djela, i to »Panegyricus Divo Francisco Xaverio« Trnava 1763 i »Panegyricus Divo Ivoni« Trnava 1765.⁵ Ostala djela, i to historijska, ostala su većinom u rukopisu, te se jedan dio danas nalazi u zagrebačkoj Sveučilišnoj knjižnici,⁶ a drugi dio u Arhivu Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti

¹ Rukopis se nalazi među raritetima zagrebačke Sveučilišne knjižnice pod signturom R. — 3032.

² Šafarik Josip. Slovanke starožitnosti, Prag 1837, I., str. 636, bilješka.

³ Barle Janko. Nešto o životu Josipa Mickoczyja. Prosvjeta, 1907, br. 10, str. 319.

⁴ Šišić Ferdo. Priručnik izvora hrvatske historije, Zagreb, 1914, str. 82.

⁵ Barle, o. c., str. 319.

⁶ U zagrebačkoj Sveučilišnoj knjižnici se osim rukopisa »Notitiae historicae de civitate Fluminensi« nalazi i rukopis »Pannonia romana« signatura R. 3549.

u Zagrebu.⁷ Uz rad na historiji Mikoczy se bavio i pjesništvom, : ». . . ali rukopisi njegovih latinskih pjesama nijesu se sačuvali.«⁸

Svakako je glavni njegov djelokrug bila historija, istraživanje i proučavanje historijskih izvora, pa i pokojni prof. Šišić smatra: ». . . da je Mikoczy pored Lucija prvi naš pravi naučni radnik na polju historiografije.«⁹

Mikoczy je napisao i značajno djelo o razdoblju hrvatske historije za doba narodne dinastije, taj njegov rad objelodanjen je tek nakon njegove smrti u Budimu godine 1806. pod naslovom »Otiurum Croatiae liber unus«. Barle, povodeći se za Kukuljevićem¹⁰ nagađa, da je izdavanje toga djela materijalno potpomagao tadanji zagrebački biskup Maksimilijan Vrhovac, koji je bio poznat kao veliki mecena, potpomažući izdavanje domaćih djela. Međutim u bogatoj Vrhovčevoj ostavini, dnevniku i korespondenciji nema nikakvog pismenog traga o tom njegovu mecenatstvu.

Drugo Mikoczyjevo djelo o hrvatskim banovima izdao je Kukuljević.¹¹ Taj rukopis smatra prof. Šišić vrijednim prinosom jer: ». . . daleko nadmašuje kritičnošću sva starija . . ., sagrađeno ne samo na osnovu štampane građe, već i na arkivalnom blagu, pa stoga je i danas od važnosti.«¹²

Nas ovdje ponajviše zanima rukopis »Notitiae historicae de civitate Fluminensi«. Tekst je pisan Mikoczyevom rukom¹³ svega na četiri lista. Pošto smo proučili tekst, ustanovili smo da je to fragmenat većeg rukopisa, što smo zaključili po tome, što je rukopis mjestimično prekinut, ili pako bezrazložno prestaje logičan slijed. Daljim istraživanjem smo ustanovili, da je rukopis, koji se nalazi u zagrebačkoj Sveučilišnoj knjižnici, fragmenat iz drugog rukopisnog Mikoczyjeva djela »Geographica Descriptio Regni Croatiae et Slavoniae«,¹⁴ folio 73—75. Taj dio teksta se odnosi na Rijeku i Severinsku županiju, te uz male razlike ne sadržajnog već stilskog značaja odgovara fragmentu u zagrebačkoj Sveučilišnoj knjižnici.

⁷ U Arhivu Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti se danas nalaze ova Mikoczyjeva djela u rukopisu, Banorum Dalmatiae, Croatiae et Slavoniae ad saec. XIV. usque perducta series-signatura IV. c. 50; Bibliographia bibliothecae Jesuitarum Zagrabienisium, signatura, III. d. — 119; De banis regni Croatiae saec. XIV. et XV. notata varia, signatura III. d. 80; Geographica descriptio regni Croatiae et Sclavoniae, signatura, III. — d. 79; Lexicon historicum et topographicum, signatura, II. — c — 51; Observationes quaedam ad diplomata edita saec, XIII, in favorem ecclesiae Zagrabienis, signatura, II. — d. 172.

⁸ Vodnik Branko. Povijest hrvatske književnosti, knjiga I. od humanizma do potkraj XVIII. stoljeća, Zagreb 1913, str. 360.

⁹ Šišić, o. c., str. 83.

¹⁰ Kukuljević-Sakcinski Ivan. O životu i spisih Josipa Mikoca. Arkiv za povjestnicu jugoslavensku, Zagreb 1872, knj. XI., str. VII.—XIV.

¹¹ Kukuljević, o. c., str. 1—206.

¹² Šišić, o. c., str. 83.

¹³ Sravnili smo rukopis u zagrebačkoj Sveučilišnoj knjižnici s ostalim Mikoczyjevim autografima.

¹⁴ Original u Arhivu Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu, signatura — III. — d. 79.

Rukopis i jedan i drugi su svakako nastali tek nakon godine 1776., t. j. poslije osnivanja Severinske županije, i prije godine 1778., kada je županija u vrijeme vladavine Josipa II. bila ukinuta.

Mikoczy se pri pisanju i jednog i drugog rukopisa služio brojnim neobjelodanim izvorima, koristeći u radu i bogatu zagrebačku isusovačku knjižnicu.¹⁵ Na tekst koji se čuva u Arhivu Jugoslavenske akademije prvi je upozorio Kukuljević,¹⁶ dok je fragmenat zagrebačke Sveučilišne knjižnice do sada bio nepoznat, ma da on zavređuje istu pažnju kao i sveukupan geografski opis Hrvatske i Slavonije.

Upozoravamo osim toga i na ovu zanimivu činjenicu (i to s obzirom na obadva Mikoczyeva teksta), da je opis Rijeke i Severinske županije objavljen anonimno na njemačkom jeziku u požunskom časopisu »Ungrisches Magazin«¹⁷ godine 1787., i da taj njemački tekst gotovo doslovce odgovara i jednom i drugom Mikoczyjevu latinskom tekstu.

S pravom se postavlja pitanje, da li je Mikoczy lično objavio svoj tekst u spomenutom časopisu, ili je on nekome dao na korištenje svoje zabilježbe. To što Mikoczy prema podacima nije govorio njemački, ne znači, da njegov tekst nije mogao netko s njegovom dozvolom, a možda i bez nje prevesti i objelodaniti. Poznata je činjenica, da je Mikoczy za života pisao i pod pseudonimom, pa postoji mogućnost, da je i anonimno objelodanjivao svoje članke. Latinski tekstovi i njemački su gotovo istovetni, osim nekih stilskih razlika, koje sadržajno ništa ne mijenjaju. Na nekoliko primjera izvesti ćemo te naše zaključke, citirajući uporedo i jedan i drugi tekst. U rukopisu zagrebačke Sveučilišne knjižnice, kao i u onom u Arhivu Jugoslavenske akademije, Mikoczy se najprije detaljno zadržava na opisu grada Rijeke, citirajući stare klasične pisce, ponajčešće Livija. Prelazi zatim na opis grada, njegovih arhitektonskih spomenika, a zadržava se i na stanju onovremene riječke privrede. Spominje poznatu riječku rafineriju šećera, manufakture rosolija, kože i ostale. Te istovetne navode čitamo i u njemačkom tekstu spomenutog požunskog časopisa. Nadalje, i jedan i drugi tekst prelaze na opis prilika u riječkom Lazaretu, zadržavajući se zatim na opisu Bakra i njegove luke, kao i privrednog stanja.

U latinskom tekstu zagrebačke Sveučilišne knjižnice, a i u onome u Jugoslavenskoj akademiji čitamo ove podatke o Bakru: »... In arce demum, quam Comites a Frangepanibus posuerunt¹⁸ hodie textrina est,¹⁹ ubi e filis carinthiaci lini vario colore tinctis tela versicolor . . . confit«.

¹⁵ Vidi Mickoczyjev rukopis »Bibliographia bibliothecae Jesuitarum zagrabiensium« Arhiv Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, Zagreb, signatura, III. — d. 119.

¹⁶ Kukuljević, o. c., str. XI.

¹⁷ Topographische Beschreibung der Szeveriner Gespannschaft. Ungrisches Magazin, Pressburg, 1787, Vierter Band, zweytes Stück, str. 415—429.

¹⁸ U rukopisu Jugoslavenske akademije »Struxerunt« umjesto »posuerunt«.

¹⁹ Manufaktura platna osnovana je u Bakru godine 1766. U njoj je godine 1781. zbog nepovoljnog njena položaja obustavljeno poslovanje. To bi značilo, da rukopis Mikoczyjev nije pisan nakon godine 1781. već nešto ranije. V. o platnari u Bakru. Despot Miroslava. Privreda Hrvatske XVII.—XIX. stoljeća, Zagreb, 1957, str. 17—18.

U njemačkom tekstu anonimni autor doslovce kaže: »... Auf dem Gipfel eines felsischen Huegels stehet ein Kastell, welches mit Mauern und Basteyen versehen ist, von der Frangepanischen Familie erbauet worden, itzt aber zu einer Fabrik dienet, die von Karinthischen Garn allerhand Leinwanden webet...«. U tekstu i Mikoczy i »Anonimus« prelaze na Bakarac, te Mikoczy kaže: »... Buccaricza e regione Buccaris sita ab lignorum aedilium, carbonum, salisque depositoryo nota.«, u njemačkom tekstu čitamo ovaj opis: »Buccaricza... ist nur unbedeutend, aber wegen der Niederlagen des Bau- und Brennholzes, der Ruder und anderer Schiffsbuederfnisse, der Kohlen, und ihrer bequemen Ausladung, ueberaus bequem«.

Nastavljaju oba autora s opisivanjem Kraljevice i njene luke, pa Novoga Vinodolskog. Mikoczy spominje nedavno ukinut samostan pavlina, što navodi i njemački sastavljač: »... Pauliner Eremiten hatten hier auch eine Kirche und Kloster.« O pavlinskim samostanima govore i jedan i drugi autor i kod opisa Crikvenice, dok pišući o Selcima ističe Mikoczy, da su: »Selcze vicus vini praestantia, depositoryo lignorum, et tinnorum piscatione multum notus,« to isto potvrđuje i njemački tekst: »Seltze... baut gute Weine, hat einen sehr ergiebigen Thunfischfang, und eine Holzniederlage.«

Slijede opisi Bribira, Drivenika, Hreljina, zatim oba autora (ili jedan) prelaze na Gorski Kotar, naglašujući i u njem njegove privredne prilike, kao i kod ranije citiranih mjesta u Hrvatskom Primorju.

Najprije spominju Fužine navodeći bogatstvo njihovih šuma ovim riječima: »... Hanc vastae ambiunt silvae quae ut magnam asserum, carbonum, omnisque materiae, aedificandis, instruendisque navibus opportunae copiam praebent, ita aerarium locupletant.« To bogatstvo šuma i ugljena konstatira i njemački tekst: »Fuschine... starke Waldungen hat, die eine Menge Kohlen, Bretter Balken, und andere Gattungen von Holze liefern.«

Spominjući Lokve, Mikoczy u rukopisu zagrebačke Sveučilišne knjižnice navodi samo lokalitet bez pobližih karakteristika, dok je u rukopisu Jugoslavenske akademije naznačio da je u Lokvama postojala: »... quaestuosa machina, qua asseres dividuntur ligna, memorabilis,« njemački tekst samo lakonski opisuje Lokve ovim riječima: »Loque mit einer Saegmuehle.« Rukopis zagrebačke Sveučilišne knjižnice svršava sa Škrljevom, čitamo da je to selo, u kome tjedno održavaju značajne sajmove, to isto veli i njemački tekst.

S obzirom na to, da je u njemačkom tekstu nastavljen opis Severinske županije, možemo zaključiti, da je svakako iskorišten dio rukopisa, koji se nalazi u Jugoslavenskoj akademiji, a ne fragmenat zagrebačke Sveučilišne knjižnice. Mikoczy u svojoj geografskoj deskripciji prelazi na Grobnik, spominjući tatarsku provalu, o kojoj govori i njemački sastavljač. Zatim opisuje mjesto Sušice u Gorskom Kotaru: »Sussicza. Fornax hic loci vitraria,²⁰ permultum quaestuosa. Vitrum enim felici adeo successu

²⁰ Staklana u Sušici osnovana je godine 1764., osnivač i vlasnik je bio Čeh Franjo Antun Holub. Originalni spisi o poslovanju toga poduzeća čuvaju se danas u Državnom arhivu u Zagrebu u skupini spisa Severinske županije.

funditur, ut copiosissimum in externas marique toto disjunctas provincias efferatur.« Njemački tekst navodi da je u Sušici: »... eine gute Glashuette, deren Produkte auch in die benachbarten Gegenden verfuehret werden.« U Ravnoj Gori su prema latinskom i njemačkom tekstu izrađivali potašu: »Ravna Gora arduos inter montes mons ipse maxime arduus a longa dorsi sui planitie nomen invenit. Silva prope infinita cineri clavellato, qui hic paratus ad transmarinas regiones effertur, egregie servit.« Njemački tekst skraćeno donosi isti smisao: »Ravnagora macht viel Potasche die ueber das Meer gehet.«

Da su u Ravnoj Gori u velikoj mjeri izrađivali potašu, i da je tamo postojala i manufaktura potvrđuju nam i sačuvani suvremeni spisi.²¹

U Mrkopolju su tada gojili španjolske ovce, što nam potvrđuju i jedan i drugi tekst: »Merkopolje Hispanicarum ovium gregibus, unde lana gossipio simillima colonia nobilis«, ili: »Merkopolje hat eine Zucht von spanischen Schafen . . .«

U Crnom Lugu je postojala željezara, dok su u Čabru: »... Ferrum hic multis jam saeculis foditur.²²«, što njemački autor navodi na ovaj način: »In Tschabar . . . ist seit Jahrhunderten ein sehr ertragliches Eisenbergwerke.« I jedan i drugi tekst prelaze na Bosiljevo kao i na neka manja mjesta Severinske županije, s kojima i svršava njemački tekst, dok Mikoczy u geografskom opisu prelazi na ostale županije.

Da li je njemački tekst rađen prema Mikoczyjevu, ili je to čak njegov original, još uvijek je otvoreno pitanje. Ali vjerujemo, da smo tom našom komparativnom analizom skrenuli pažnju na neobjavljene i objavljeni izvor, koji nam na vjerodostojan način crta prilike u Severinskoj županiji krajem XVIII. stoljeća.

Dalja istraživanja odgovoriti će na postavljeno pitanje, jesno ili ničečno, odnosno da li je Mikoczy sastavljač i njemačkog teksta ili nije, što nikako ne umanjuje vrijednost njegovog latinskog fragmenta »Notitiae historicae de civitate Fluminensi«, a ni njegovih ostalih rukopisnih djela.

²¹ Originalni spisi o manufakturi potaše u Ravnoj Gori čuvaju se danas u Državnom arhivu u Zagrebu u skupini Acta Buccarana. Prema tim spisima osnovana je manufaktura potaše godine 1766.

²² Laszowski Emilij. Gorski kotar i Vinodol. Zagreb 1923, str. 40—57 o Čabru.

Zusammenfassung

ÜBER DIE UNVERÖFFENTLICHTE HANDSCHRIFT JOSIP MIKOCZYS: »NOTITIAE HISTORICAE DE CIUITATE FLUMINENSI«

Das unedierte Manuskript des bekannten kroatischen Historikers Josip Mikoczy (1734—1800), aufbewahrt in der Zagreber Universitätsbibliothek unter der Signatur R. — 3032 ist betitelt: »Notitiae historicae de ciuitate Fluminensi«. Die Handschrift enthält wertvolle Angaben über die kulturellen und wirtschaftlichen Verhältnisse Rijekas, des kroatischen Küstenlandes und des angrenzenden Berglandes Gorski Kotar aus dem Ende des XVIII. Jahrhunderts. Durch vergleichende Methode hat die Verfasserin den Erweis erbracht, dass die eben erwähnte Handschrift ein Bruchstück aus dem umfangreichen unveröffentlichten historisch-geographischen Werke Mikoczys: »Geographica descriptio Regni Croatiae et Slavoniae« ist. Ferner ist der Verfasserin der Nachweis gelungen, dass der anonyme Artikel »Topographische Beschreibung der Szeveriner Gespanschaft«, veröffentlicht in der Zeitschrift »Ungrisches Magazin« im Jahre 1787 beinahe die wortgetreue Übersetzung von Mikoczys »Notitiae historicae . . .« ist. Weitere Untersuchungen werden die Frage klären, ob Mikoczy der Verfasser auch des deutschen Textes ist, was selbst im verneinenden Falle den Wert seines lateinischen Fragments keineswegs vermindern würde, auch nicht seiner handschriftlichen und veröffentlichten Werke, die ihn an die Seite unserer ersten und besten Historiker der vorletzten Jahrhunderte stellen.